

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-676-8-11>

POSTWAR RECONSTRUCTION AND ECONOMIC TRANSFORMATION OF WESTERN EUROPEAN COUNTRIES

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Повоєнне відновлення економіки країн Західної Європи після Другої світової війни стало одним із наймасштабніших процесів. Війна призвела до глибокої економічної та соціальної кризи: зруйновані підприємства, занепале сільське господарство, дефіцит продовольства, розбалансовані фінансові системи, інфляція та зuboжіння населення. У процесі відновлення ключову роль відіграла підтримка США відповідно до Плану Маршалла, запропонованого державним секретарем США Джорджем Маршаллом у 1947 р. та затвердженого Конгресом США у квітні 1948 р. [1, с. 89].

Головними завданнями Плану Маршалла були стабілізація економічної ситуації, відновлення і модернізація промислового потенціалу та інфраструктури, реформування фінансових систем, оздоровлення державних фінансів, подолання інфляції, реструктуризація виробничих потужностей, розвиток сільського господарства, забезпечення соціальної стабільності та підвищення рівня життя населення. Політичні цілі програми, які пізніше були узгоджені з «концепцією Трумена», передбачали створення нових європейських економічних і політичних інститутів, посилення інституційної спроможності країн, їх об'єднання у єдиний блок і перетворення на головного союзника США в рамках Pax Americana. Першим інституційним оформленням стала Європейська організація економічного співробітництва (ОЄЕС), яка згодом трансформувалася в ОЕСР. У 1949 р. було створено НАТО, а в 1951 р. – Європейське співтовариство вугілля і сталі, що стало основою Європейського Союзу.

Для реалізації Плану в США було створено Адміністрацію економічного співробітництва, а в Європі – ОЕСС, яка визначала напрями використання коштів і контролювала їх розподіл. У 1948–1951 рр. США виділили фінансову допомогу в сумі 12,74 млрд. дол., а загалом було витрачено близько 17 млрд. дол., що у сучасному еквіваленті становить понад 200 млрд. [2, с. 156]. Найбільші суми отримали Велика Британія (25,9%), Франція (18,0%) та Західна Німеччина (11,4%).

За чотири роки реалізації Плану більшість країн подолали головні наслідки кризи, провели політичні та економічні реформи, стабілізували фінанси, відновили економічний потенціал, здійснили індустріалізацію і технічне переозброєння виробництва, посилили політичну стабільність і підвищили рівень життя населення. У 1951 р. порівняно з 1947 р. ВВП країн Західної Європи зріс на 32,8%, а виробництво і внутрішня торгівля – на 40% [3, с. 128]. Політичними та геоekonomічними наслідками стали формування глобальної економіки, розширення світової торгівлі, започаткування європейської та євроатлантичної інтеграції, зміцнення економічних і політичних зв'язків із США.

Кожна країна Західної Європи розробила власний план відновлення. У Німеччині «план Ерхарда» включав стабілізацію фінансової системи, грошову реформу, скасування контролю над цінами, лібералізацію ринку, розвиток підприємництва, відновлення інфраструктури, стимулювання ділової активності та проведення соціальних реформ. У 1948 р. було створено новий центральний банк – Банк німецьких земель, проведено грошову реформу, яка передбачала поступову заміну рейхсмарки на німецьку марку. Завдяки цим заходам вдалося стабілізувати ціни, ринок наповнився товарами, інфляція була зупинена. У 1950-х роках економіка Західної Німеччини розвивалася найвищими темпами в Європі – 8–10% на рік, а в 1954 р. промислове виробництво вдвічі перевищило показники, досягнуті країною у 1936 р. [4, с. 39; 5, с. 34].

У Великій Британії програма відбудови передбачала масштабну націоналізацію збиткових підприємств вугільної промисловості, залізничного транспорту та енергетики, відновлення виробничих потужностей у ключових галузях, націоналізацію Банку Англії, реформування системи трудових відносин, медичного та соціального забезпечення, створення Національної служби охорони здоров'я. Політика уряду була спрямована на побудову «держави загального добробуту», подолання бідності, підвищення рівня освіти та соціального захисту громадян. Протягом 1945–1951 рр. було стабілізовано фінансову систему, відновлено основну інфраструктуру, збільшено обсяги житлового будівництва та розширено експортні можливості, що дозволило подолати повоєнну кризу та підвищити рівень життя населення.

У Франції у 1946 р. було розроблено «план Моне», головною метою якого було технічне переозброєння та модернізація головних галузей економіки. Програма передбачала жорстку фінансову політику, відновлення вугільної та металургійної промисловості, енергетики, машинобудування, широкомасштабну націоналізацію підприємств у багатьох секторах. Так, було націоналізовано 97% шахт, 95% виробництва газу, 80% авіабудівних підприємств, 40% автомобільної промисловості, встановлено державний контроль за виробництвом і розподілом електроенергії, судноплавством, залізничним і повітряним транспортом. Уряд створив Комісію з планування, яка визначала пріоритети розвитку та модернізації країни. Завдяки

ефективному управлінню вже у 1948 р. промислове виробництво перевищило довоєнний рівень, а у наступні десятиліття Франція змогла створити нові галузі, включно з атомною енергетикою, хімічною та аерокосмічною промисловістю.

Італія отримала майже 9,4% всієї допомоги США в рамках Плану Маршалла. Відбудова передбачала модернізацію промисловості, створення нових галузей – електротехніки, нафтохімії, автомобілебудування, розвиток інфраструктури та підвищення соціальних стандартів. Для південних регіонів, які найбільше постраждали від війни, було створено спеціальний фонд «Каса Півдня», що фінансувався за рахунок державних стимулів і податкових пільг. Уже у 1950–1951 рр. довоєнний рівень промислового виробництва було відновлено, а в 1950-х Італія разом із Німеччиною показала найвищі темпи економічного зростання в Європі [6, с. 699].

Іспанія не отримала допомоги через міжнародну ізоляцію режиму Франко. Лише у 1959 р. було розроблено власний план відновлення, який передбачав стабілізацію економіки, проведення ліберальних ринкових реформ, розвиток промисловості, сільського господарства, рибальства, зовнішньої торгівлі та вирішення політичних і соціальних проблем. Успішна реалізація національного плану дозволила Іспанії наприкінці 1960-х і в середині 1970-х інтегруватися у глобальну економіку та посісти провідне місце серед промислово розвинутих країн Європи.

Схожою була ситуація у Португалії, яка перебувала в економічній ізоляції. Лише у 1950–1951 рр. країна отримала гуманітарну допомогу від США на суму 70 млн. дол. Пріоритетами реформування були розвиток металургії, хімічної, текстильної та харчової промисловості, а також транспортної інфраструктури, головним чином портів. У 1960–1970-х роках уряд провів низку ринкових реформ, і країна почала активно інтегруватися у європейську економіку, а згодом вступила до ЄС [7].

Таким чином, План Маршалла та національні програми відбудови стали прикладом комплексного підходу до реконструкції економіки, який поєднав зовнішню фінансову підтримку з внутрішніми реформами. Успіх відновлення Західної Європи пояснюється синергією міжнародної допомоги, державного регулювання та розвитку підприємництва. Цей досвід залишається актуальним і сьогодні, адже демонструє, що ефективне відновлення можливе лише за умови поєднання зовнішніх ресурсів із внутрішніми трансформаціями та інституційними змінами [8, с. 184].

Література:

1. The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952. By Michael J. Hogan. New York: Cambridge University Press, 1987. xiv + 482 p.
2. Carew A. Labour Under the Marshall Plan: The Politics of Productivity and the Marketing of Management Science. Manchester: Manchester University Press, 1989. 293 p.

3. Crafts N., Toniolo G. *Economic Growth in Europe Since 1945*. Cambridge University Press, 1996. 600 p.

4. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / за ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2022. 305 с.

5. Міщенко В. І. Промислово-цифровий розвиток як структуроутворюючий чинник формування сучасного технологічного укладу. *Економічна теорія*. 2025. № 2. С. 23–44. <https://doi.org/10.15407/etet2025.02.023>

6. Тіщенко Є.О. Світовий досвід повоєнної відбудови економіки та перспективи його використання в Україні. *Strategic Priorities for Sustainable Development in the Context of Global Economic Transformation: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. С. 690–723. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-575-4-26>

7. Bouabdallah O., Jacquinet P., Patella V. Monetary/Fiscal Policy Regimes in Post-War Europe. ECB. Working Paper № 2871. 2023. URL: <https://hdl.handle.net/10419/297311>

8. Тіщенко Є. О. Інституційні засади відновлення та реконструкції економіки України. *Бізнес-навігатор*. 2024. № 3. С. 179–186. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-30>